

№ 35 (808)
Верасень 2020 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

Юбілей: 20 гадоў «Краязнаўчай газеце» з Гродна і 190 – Гродзенскай абласной бібліятэцы імя Я. Карскага – стар. 2 і 6

Малая радзіма творцаў: 3. Феакцістава з Радзішына – стар. 4

Наш каляндар: пісьменнік і педагог К. Лейка – стар. 7

Касцёл у мястэчку Лоск на Валожыншчыне, 1929 год

Артывікі пра заахаваную святыню чытайце на стар. 5

У Лепельскім цэнтры рамёстваў рэканструявалі ручнік «у матузы»

Зазірнуўшы ў Лепельскі цэнтр рамёстваў, заспела майстра народных рамёстваў Святлану Залатуха за цікавай працай. Жанчына ткала ручнік. Чамусьці адразу на яго звярнула ўвагу. Нешта падказвала, што рэч не зусім звычайная.

– Калісьці пад час адной з экспедыцыяў па пошуку аўтэнтчных ткацкіх вырабаў у лепельчанкі Валянціны Бондал, 1935 года нараджэння, заўважылі адмысловы ручнік. З часам выраб страціў свой прывабны выгляд, але не

страціў арыгінальнасці. Ён і цяпер знаходзіцца ў фондах Лепельскага Цэнтра рамёстваў як вельмі каштоўная рэч, – распавяла Святлана Мікалаеўна.

Ручнік выкананы ў тэхніцы «ў матузы». Гэты від вельмі падобны на бранае 2-ўточнае ткацтва. На станку ніці асновы запраўляюцца ў два ніты (палатнянае перапляценне). На дошчачку-бралніцу набіраецца ўзор не па ліку нітак, а па ліку пучкоў, куды ўваходзіць некалькі нітак асновы. Узорны зёў

фіксуецца «матузамі» ці паўнітамі. «Матузамі» можна карыстацца некалькі разоў у адрозненне ад бранага ткацтва, а чарговасць можна выбіраць зыходзячы са свайго бачання. Адноўчы набраны ўзор можна паўтарыць некалькі разоў. Ён ствараецца ніткамі ўтку, што пракладваюцца праз усю шырыню ручніка.

– Гэты від ткацтва вядомы ў Беларусі з канца XIX стагоддзя, – кажа Святлана Мікалаеўна.

Паназірала за ўпэўненымі рухамі рук майстрыхі і для сябе адзначыла, што гэтая праца вельмі карпатлівая і патрабуе дапамогі. У даўнія часы ў адным доме часцей жыло некалькі пакаленняў. І, як звычайна, у такой справе бабуля ткала, а ўнукі ёй дапамагалі.

Пры ткацтве «ў проста» жанчыны націскаюць на педаль і ўточак туды-сюды абарочваюць і правіваюць. Пры тэхніцы «ў матузы» на кожным узоры трэба падняць дошчачку, пракінуць нітку, прыбіць, потым націснуць на педаль, зноў пракінуць нітку, прыбіць і гэтак далей. Увесь час трэба быць вельмі сканцэнтраваным, каб не нарабіць памылак.

Арыгінал ручніка, што заахавалася ў фондах цэнтра

Як адзначае майстрыха, калі працавала над саянам (сарафанам), што зроблены ў той жа тэхніцы, спачатку палчыла, што гэта чатырохнітовае ткацтва. Заправіла станок, пачала працу і... расчаравалася. Потым разам з Наталляй Петуховай разбіраліся, распрацоўвалі тэхніку «ў матузы», каб дабіцца патрэбнага выніку.

Памацала стары ручнік. Здавалася б, сатканы з лёну, але ж які ён стаўмаккі... Колькі мыцця перанёс за доўгі час эксплуатацыі? Цяперашні ж ручнік робіцца з баваўняных нітак – адразу бялюткі і прыемны пры дакрананні.

У аднаўленні арыгінальнай тэхнікі Святлане Залатуха дапамагае дачка Валянціны Бондал – Наталля Петухова, таксама вядомая майстрыха на Лепельшчыне.

Чарговы раз упэўнілася, што ў нашым горадзе ёсць утульны куток, дзе лепельскія майстрыхі ствараюць сапраўдныя цуды. Яны маюць асаблівую здольнасць – бачыць у простых рэчах, на якія мы часам не звяртаем увагі, прыгажосць, даказваюць, што наша зямля багатая на традыцыі і таленавітых людзей. Дзякуючы ім заахавецца народная спадчына, а каштоўныя рэчы не адыходзяць у небыццё. Супрацоўнікі цэнтра – жаданыя госці на ўсіх гарадскіх святах. Іх выставы і майстар-класы карыстаюцца папулярнасцю ў людзей любога ўзросту і розных захапленняў.

Наталля ХРАПАВІЦКАЯ
(Паводле публікацыі ў газеце «Лепельскі край»)

Святлана Залатуха рэканструюе ручнік

Сябры! Падпісацца на «Краязнаўчую газету» можна з любога месяца. Цяпер ідзе падпіска на IV квартал 2020 г. – не адкладайце на апошні дзень, далучайце сяброў да газеты. Будзьма разам заўсёды!

Падпісныя індэксы: індывідуальны – 63320, ведамасны – 633202

Было такос выданне — «Краязнаўчая газета»

У верасні спаўняецца 20 гадоў, як у Гродне выйшаў з друку першы нумар бюлетэна краязнаўцаў Гродзеншчыны «Краязнаўчая газета». Выдаваўся для тых, хто цікавіўся гістарычнай спадчынай, этнаграфіяй, прыродай, літаратурай, архіўнымі звесткамі, шматнацыянальнай культуры роднага Прынёманскага краю.

«Краязнаўчая газета» выдавалася на якаснай белай паперы на васьмі старонках. Выйшла з друку ўсяго 20 нумароў. Апошні нумар з’явіўся ў друку ў сакавіку 2002 года. Наклад яе быў 299 асобнікаў. Рэдагаваў газету Сцяпан Ярашчук. Пад

такім псеўданімам выступаў гродзенскі журналіст і грамадскі дзеяч Валерый Задала, які рана пакінуў гэты свет.

Калі сабраць усе нумары «Краязнаўчай газеты», то атрымаецца вельмі ладны том краязнаўчага выдання Гродзеншчыны. На яго старонках друкаваліся матэрыялы і допісы краязнаўцаў вобласці, а таксама пісалі сюды з іншых рэгіёнаў Беларусі. У публікацыях уздымаліся праблемы краязнаўчага руху, паведамлялася пра набыткі, вынікі даследчай і пошукавай працы. Асобныя матэрыялы прысвячаліся значным людзям Прынёман-

скага краю – акадэмікам Юрыю Астроўскаму, Барысу Кіту, Яўхіму Карскаму, Аркадзію Мігдалу, славытым землякам – Элізе Ажэшка, Міхалу Валовічу, Цётцы, Аляксандру Шыдлоўскаму, Апанасу Цыхуну, Адаму Мальдзісу, Міхасю Ткачову і многім іншым.

Бюлетэнь у той час асвятляў працу археалагічных летнікаў, сяброў згуртавання школьных краязнаўцаў Гродзенскай вобласці, друкаваў інфармацыю пра кнігі маладых мясцовых аўтараў, рабіў агляды краязнаўчых бюлетэняў рэгіёну, змяшчаў водгукі на стварэнне края-

знаўчых таварыстваў – Лідскага, Дзятлаўскага, Шчучынскага, Зэльвенскага і іншых. Вялікае значэнне надавалася ілюстрацыям і фотаздымкам.

Сярод аўтараў «Краязнаўчай газеты» былі прафесары Андрэй Майсёнак, Сяргей

Габрусевіч, Аляксей Пяткевіч, гісторыкі Вячаслаў Швед, Генадзь Кісялёў, Віталь Скалабан, Анатоль Сідарэвіч, Алесь Гоцеў, Мікалай Гайба. Пісалі Ігар Пракаповіч і Кастусь Шыдлоўскі з Віцебшчыны...

Сяргей ЧЫПРЫН

На тым тыдні...

Ратуюцца спадчынай

✓ «Сусветны дзень малака адзначаецца ў чэрвені, а ў нас ужо стала добрай традыцыяй ладзіць яго ў канцы лета – пачатку восені, – адзначаў старшыня Вялікадольскага сельвыканкама Ушацкага раёна А. Сяс. – Без малака нельга ўявіць наш раён, і хацелася б выказаць словы ўдзячнасці ўсім працаўнікам аграрнай галіны, якія занятыя на вытворчасці малака».

Сёлета раённае свята малака ладзілася ў пачатку верасня ў парку ў Вялікіх Дольцах.

Добрыя словы на адрас мясцовых даяраў выказаў дырэктар КУСП «Вялікадольскае» Д. Уліноўіч, а таксама ўручыў граматы найлепшым працаўнікам гаспадаркі Алене Бажанавай, Валянціне і Алене Хамічонкам. Інфармацыя пра карысць малака гучала не толькі ад культурна-адукацыйнага цэнтру, але і ў вершаванай форме ад дзяцей. Раіла аднавіскоўцам ужываць малачныя прадукты і ўрач Ала Крыштопенка.

У канцэртнай праграме былі вальсы і харэаграфічныя нумары ў выкананні культурна-адукацыйнага цэнтру і ўдзельнікаў мастацкай самадзейнасці. Былі і адпаведныя конкурсы, напрыклад, спаборнічалі вясцоўцы ў веданні малачных страваў і прадуктаў, а таксама вышывалі на хуткасць кефір. Некалькі смельцаў паказвалі майстар-клас у даеннай кароў. Бурачок у парк не прыводзілі, замест вымя былі гумавыя пальчаткі з вадой, на якіх і практыкаваліся ў асноўным школьнікі. Пераможцы конкурсаў атрымлівалі малачныя прадукты, прада, магазінныя.

Ахвочыя мелі магчымасць паспытаць на выставе-дэгустацыі раз-

настойныя стравы, прыгатаваныя ўмелымі рукамі вялікадольскіх гаспадыняў. Людміла Лалацкая прапанавала малочны кісель па традыцыйным сямейным рэцэпце, Валянціна Хіла – піражкі са сметанным крэмам, Валянціна Жаваранак – бліны з тварогам, Ала Крыштопенка – торт-пірожнае, а Ларыса Цвяціцкая, Валянціна Сінько, Наталія Сямяхіна – смачныя духмяныя пірагі.

Прысутныя былі ў захапленні ад пастановак пра гарадскую і вясковую жанчын, якія разам ехалі ў цягніку, і бабулю, якая эмацыйна расказвала, як уцякала ад маньяка, упадабалі мужчынскае трыа (Анатолія Букі, Руслана Крыштопенкі і Мікіты Белякова), якія спявалі, пераўвасобіўшыся ў жанчынаў.

✓ 9 верасня ў Мастоцкай галерэі Міхаіла Савіцкага і Мемарыяльным музеі-майстэрні Заіра Азгура адкрылася персанальная выстава «Выбранае» заслужанага дзеяча мастацтваў Рэспублікі Беларусь, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, прафесара Анатоля Арцімовіча, прымеркаваная да яго 80-годдзя. Яго манументальныя творы атрымалі прызнанне ў нашай краіне, а педагогічны талент дазволіў раскрыцца цэлай плеядзе маладых беларускіх скульптараў. Апроч скульптураў дэманструюцца малюнкi – апошнім часам мастак шмат увагі надаваў ім, ствараючы экспрэсіўныя графічныя творы.

Пабачыць выставу можна да 4 кастрычніка.

✓ 3 10 верасня Нацыянальны цэнтр сучасных мастацтваў Рэспублікі Беларусь паказвае праект Сяргея Багласава «Образы звуков славянской азбуки». Выстава даследуе не толькі тэкст ці слова, а непасрэдна саму форму літараў. Чаму яны выглядаюць так, а не іначай? З гэтым звязана шмат розных тэорыяў, але бясспрэчнае адно: запіс гукіаў маўлення літарамаў стаў адным з фундаментальных вынаходніцтваў чалавецтва.

Кожная з 27-і жывапісных працаў С. Багласава – кадаванне гукі ў візуальны вобраз, створаны на аснове традыцыйнага абрысу адпаведнай літары славянскай азбукі.

Пабачыць праект можна да 11 кастрычніка ў НЦСМ на вул. Някрасава (Мінск).

✓ 3 11 верасня ў Музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры працуе выстава народнага мастака Беларусі, галоўнага мастака Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Барыса Герлавана «Мастак і тэатр».

У 1985 г. Б. Герлаван атрымаў Дзяржаўную прэмію СССР за афармленне спектакляў «Парог» (1983) і «Радавыя» (1984). За афармленне спектакля «Мудрамер» у 1988 г. мастаку была прысвоена Дзяржаўная прэмія БССР. З 1991 г. выкладае сцэнаграфію ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Заслужаны дзеяч мастацтваў БССР (1977), народны мастак Беларусі (1990), прафесар (1998).

Аформіў толькі на сцэне Купалаўскага тэатра звыш 70-і спектакляў. Аўтар сцэнаграфіі да спектакляў у іншых тэатрах Беларусі, блізкага і далёкага замежжа, лаўрэат шматлікіх міжнародных тэатральных фестываляў. Дзякуючы сваёму таленту Б. Герлаван пры афармленні сцэнічнай прасторы ўзнімаецца да ўзроўню драматурга і рэжысёра, робіцца паўнапраўным суаўтарам драматургічнага твора. Часта яго сцэнаграфія становіцца адным з самых галоўных кампанентаў спектакля і вызначае яго поспех у глядача. На выставе можна пазнаёміцца са сцэнаграфічнымі творамаў мастака, якія зоймуць пачэснае месца ў фондах і экспазіцыі Музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры. Сёлета творца падараваў свае выключныя па вырашанні мастацкія творы музею.

Выстаўка дэманструецца па 19 кастрычніка.

✓ 11 верасня ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь пачала працу выстава «Геалакацыя Мінск. Графіка XX ст.», прымеркаваная да Дня горада.

Прадстаўленыя каля 30-і жывапісных і графічных працаў са збору гістарычнага музея, сярод якіх можна ўбачыць знаёмыя лакацыі, плошчы і вуліцы сталіцы. Гэта своеасаблівае рэтраспектыва апошніх 200 гадоў існавання Мінска, дзе кожны перыяд прыкметны сваімі асаблівасцямі, знакавымі для гараджанаў падзеямі: урбанізацыяй, развіццём і ваенным разбурэннямі, будаўніцтвам новых мікрараёнаў і адрэжэн-

нем гістарычнага цэнтру, гарадскімі святамі і будымамі мінчан. Вядомыя мастакі і менш папулярныя аўтары выступаюць у ролі гістарыяграфіў сталіцы, па-свойму адраструюцца яе на палотнах і паперы.

✓ 12 верасня ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў Рэспублікі Беларусь пачала працу выстава з калекцыі НЦСМ, прысвечаная Дню горада Мінска.

Горад заўсёды з’яўляўся адной з тэмаў, што дазваляла мастакам у поўнай меры выказаць свой творчы патэнцыял. Гарадскі пейзаж можна смела назваць гістарычным летапісам. На выставе прадстаўленыя творы Георгія Скрыпнічэнка, Уладзіміра Тоўсцка, Паўла Масленнікава, Вітала Цвіркi і іншых мастакоў. Выстава дае магчымасць убачыць, як усім нам знаёмыя месцы і вуліцы становяцца аб’ектамаў мастацкага суперажывання, параўнаць, якім стаў горад за гады, што прайшлі пасля напісання палотнаў, дакрануцца да шматвяковай гісторыі горада.

Выставу можна ўбачыць у НЦСМ на вул. Някрасава да 11 кастрычніка.

✓ Вірлівае жыццё гарадскіх вуліц, паўсядзёныя тлум, мітусня ў верхаш Максіма Багдановіча набываюць вытанчаныя, рамантычныя і нават містычныя адценні. Будзеінась, нібы ў танцы, кружыць у рытме вершаваных радкоў: скрыгат колаў, тупат капытоў, голас кірмашоў пераўтвараюцца ў музыку. Багдановіч – першы беларускі паэт-урбаніст. Усё яго жыццё прайшло ў гарадскім атачэнні. З мясцінамі, што натхнялі паэта, Літаратурны музей Максіма Багдановіча прапанаваў пазнаёміцца ў Дзень горада – 12 верасня прайшла імпрэза «Горад, дзе жыў паэт». Адбылося адкрыццё выставы «Горад, дзе жыў паэт», была прапанаваная інтэрактыўная гульня «Кніганоша, альбо Падарожжа па Зачараваным царстве», можна было стварыць свой «горад мары» ў тэхніцы калажу «Папяровы горад».

Скарыстаная інфармацыя з сайта газеты «Патрыёт» (Ушачы), паведамленні Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь, Музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры, Літаратурнага музея Максіма Багдановіча, Мастоцкай галерэі Міхаіла Савіцкага, Нацыянальнага цэнтру сучасных мастацтваў Рэспублікі Беларусь

З гісторыі льнаводства і ткацтва вёскі Зажэвічы Салігорскага раёна ў малюнках Івана Мікалаевіча Бялько

Даклад Таццяны Мазоль, настаўніцы Зажэвіцкага дзіцячага сада – сярэдняй школы Салігорскага раёна

(Заканчэнне.
Пачатак у № 34)

Потым вязаліся невялікія снапы і расстаўляліся для прасушкі. Перш чым рыхтаваць лён да далейшай апрацоўцы, трэба было вымалаціць з яго насенне. З яго рабілі карысны ільняны алей. Пасля абмалоту лён ішоў на «расстрэл»: яго акуратна расцілалі па ўсім полі. Так лён адпачываў на полі яшчэ прыкладна месяц. Ператрымліваць было небяспечна – тканіна будзе не такой трывалай. Потым лён зноў адпраўлялі на сушку. Сушылі ў лазні, на павеці, потым на палатках. Высахлыя сцябліны лёну лёгка ламаюцца, і толькі цяпер іх неслі размінаць, для гэтага было спецыяльнае прыстасаванне – мялка, або церніца.

У кожнай сялянскай гаспадарцы мяццё лёну, як і іншая праца, звязаная з яго апрацоўкай, выконвалася ўручную і пераважна жанчынамі. Пачыналі мяццё лёну дзяўчаты з распушчанымі косамі, каб шаўкавістым атрымаўся кужаль.

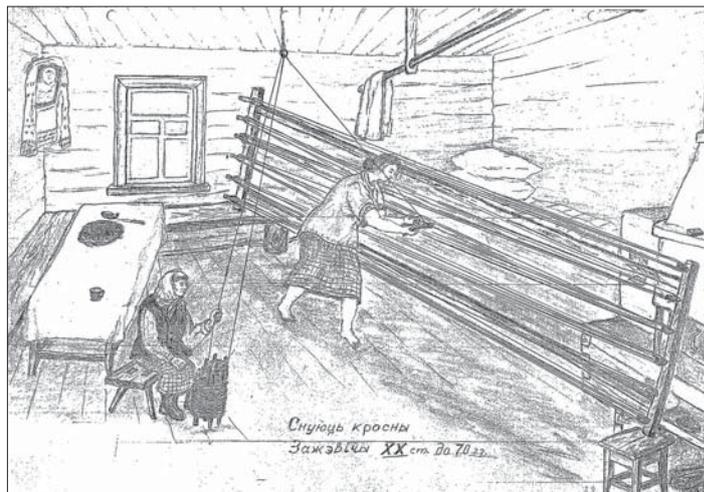
Традыцыйны спосаб пераважаў і пры далейшай апрацоўцы валакна – трапанні. У асноўным трапалі лён уручную пры дапа-

мозе прылады працы – трапла. У вёсцы Зажэвічы, як і ва ўсёй паўднёвай Беларусі, найбольш распаўсюджаным было трапло мечпадобнай формы. Левай рукою трымалі лён на вісу, правай білі па ім тонкім рубам драўлянага інструмента. казалі, што трапло для жанчыны ўсё роўна, што сякера для мужчыны. У працэсе трапання разам з касатрыцай адбівалася і нізкаякаснае валакно, якое ўжывалася для розных бытавых патрэбаў (вілі вяроўкі, ткалі мешкавіну і інш.).

Больш мяккім і шаўкавістым рабілася валакно пасля часання яго на грэбені. Найбольш старажытным з'яўляецца драўляны грэбень лопасцападобнай формы, які ў другой палове XIX стагоддзя шырока бытаваў на Палессі.

У працэсе далейшай апрацоўкі атрымлівалі розныя гатункі валакна. Адходы пасля часання на грэбені адносіліся да другога гатунку. Заставаўся высакакасны кужаль. Прычым часалі «на вадку», пакуль на яе не будзе асядаць нават пыл.

Пасля часання скачвалі так званыя кудзелі і прымаліся прасці. Пралі звычайна на вячорках.

Вядома, што ў XIX стагоддзі электрычнасці ў вёсцы Зажэвічы яшчэ не было. Каб асвятліць хату, вясцоўцы знайшлі выйсце – агульнымі намаганнямі ў некаторых хатах рабілі лучнікі. Гэта такое прыстасаванне, калі ад коміна адыходзіць на сярэдзіну хаты тоўстая труба з бляхі з шырокай адтулінай унізе. Да гэтай трубы прымацоўвалася

рашотка, на якую клалі лучыны. Такім чынам асвятлялі хату. Тут і пралі, і спявалі песні, і жартавалі.

Прылады для прадзення простыя. Гэта прасніца, да якой мадалася кудзеля, верацяно для скручвання ніткі. Верацёны выраблялі мужчыны з дапамогай спецыяльных прыстасаванняў.

Пражу з верацёнаў перамотвалі на матавіла, лічачы і перавязваючы ніткі. Шэсцьдзесят нітак называлі пасмо. Для добрага палатна з дзевяці верацёнаў намотвалі адзін мот (дзевяціярынік). Гэта была аснова будучага палатна. Моты старанна мылі, вымарожвалі. Паступова пража з цёмна-шэрай становілася ўсё святлейшай. Гатовыя для ткання моты былі светла-серабрыстыя. Па колькасці і якасці мотаў меркавалі аб працавітасці гаспадыні і яе дачок.

Выраб тканіны ў хатніх умовах выконваўся на гарызантальным ткацкім станку – кроснах. А ў гэты час дзеці ткачых самастойна спрабавалі рабіць першыя крокі ў «хадунку».

Хочацца адзначыць своеасаблівы стыль І. Бялько. Кідаецца ў вочы дакладнасць прамалюваных дэталей, і гэта нягледзячы на тое, што ў аўтара не было прафесійнай мастацкай адукацыі.

Вялікае значэнне творчасці І. Бялько мае не толькі для нашага рэгіёна, але і для ўсёй краіны ў цэлым, бо закранае аспекты жыццядзейнасці ўсёй Беларусі. Шмат з таго, што адлюстравана на яго малюнках, было ва ўжытку нашых продкаў. І працэсы развіцця вытворчасці былі ідэнтычныя.

Шчырыя гутаркі майстра размоўнага жанру

На вяршыні мастацтва

Наша землячка Зінаіда Уладзіміраўна Феакцістава – артыстка рэдкага і складанага гутарковага жанру, жанру мастацкага слова. Яна высокая ўзроўню майстра мастацкага чытання, лаўрэат нацыянальнага (1978) і ўсесаюзнага (1984) конкурсаў артыстаў эстрады. Прымала ўдзел у заключным канцэрце ў дзяржаўным тэатры эстрады ў Маскве разам з легендарным ансамблем «Песняры» пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР У. Мулявіна. Больш як 10 гадоў працавала з вядомымі калектывамі Беларускай дзяржаўнай філармоніі: творчымі групамі пад кіраўніцтвам заслужаных артыстаў Беларусі В. Шутавай, Г. Рыжковай, Э. Міцуля, народнага артыста Беларусі В. Вуячыча, групай «Мінчане на эстрадзе», вяла канцэрты замежных выканаўцаў. Артыстка ўзнагароджаная ганаровымі граматамі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь (2004), Беларускай дзяржаўнай філармоніі, нагрудным знакам «За ўклад у развіццё культуры Беларусі» (2007) Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, мае медаль Францыска Скарыны.

Доўгі час Зінаіда Уладзіміраўна працавала ў Белдзяржфілармоніі, дзе ўзначальвала групу артыстаў. Даўнія глядачы запамнілі яе як выканаўцу жартоўных маналогаў, беларускіх гумарэсак, пародый. Яна і сёння аддае перавагу выкананню твораў класікаў беларускай і рускай літаратуры, сучасных аўтараў, у рэпертуары творы Янкі Купалы і Якуба Коласа, Максіма Танка і Пімена Панчанкі, Максіма Багдановіча і Уладзіміра Караткевіча, Яўгенія Янішчыч і Аркадзя Куляшова, Аляксея Пысіна і Васіля Быкава, іншых пісьменнікаў. У 2014 г. стварыла свой літаратурны тэатр «Слова». Яна з любоўю нясе сваім слухачам роднае слова, раскрывае багачце нацыянальнай літаратуры, выклікае ў іх гонар за беларускую мову.

Вытокі таленту

Нарадзілася будучая артыстка ў невялікай прыгожай вёсцы Радзішына (вядомая з 1704 г.) каля рэчачка Лешня, што на шклоўскай зямлі. Бацькі – сяляне: Уладзімір Андрэевіч Феакцістаў і маці Надзея Юр'еўна (дзявочае прозвішча Багунова, родам з суседняй вёсцы Займішча). Яны, як і продкі іх, вельмі добрай душы людзі, пра-

цавітыя і мудрыя. Зінаіда Уладзіміраўна так расказвае:

– *Напэўна, маці мне нешта такое перадала: шчырае, добрае і прыгожае, і захапленне беларускім словам, і песняй. Асабліва яе песні*

мяне краналі. Кнігі я любіла, і вершы запамінала міжволі – адзін ці два разы прачытайшы. Сама нісаць спрабавала, але нічога сур'езнага ў тым не было. Потым, калі тата з мамай купілі тэлевізар, перагледзела ўсе нашы пастановкі. «Раскіданае гняздо» вельмі ўражала. Мама ўспамінае, што я, маленькая, хадзіла потым па хаце, па двары і ўсё пераказвала, пераймаючы персанажаў з экрана. А яшчэ любіла танцаваць, але пры тым жа сарамлівая вельмі была.

Маміны бацькі мяне любілі. Бабулю Марыю не помню, бо я была маленькая, калі яе не стала. Гаварылі пра яе, што добрай душы жанчына, зайсёды ў працы, у клопатах пра дзяцей. З дзедам Юрыем Кузьмічом Багуновым сябравала, ён нават часам на веласіпеды ў школу падвозіў. Таксама працавіты, пчол даглядаў, быў мудры чалавек. Дружная была і бацькава сям'я. Дзеда Андрэя Феакцістава я не помню, памёррана, а бабулю Марфу ўспамінаю часта за яе сціпласць, ласку да дзяцей і даброты. У яе быў доўгі век – пражыла 104 гады.

Як бы добра і радасна мне не было з роднымі, а ўсё ж у п'ятнаццаці гадоў з'ехала я ў Магілёў – у педагагічнае вучылішча паступіла. Там ужо і чытала, і на

фартэяна навучылася іграць, і ў хоры спявала... Маці расказвала, што пасля вайны, калі яна была зусім дзяўчом, прыхала ў вёску Займішча нейкая канцэртная брыгада з Магілёва. Маці добра спявала, сама вельмі прыгожая была, яе хацелі тая артысты з сабой забраць. А бацька не адпусціў, сказаў: «Не. Тут трэба кароў даць, з ільном упраўляцца». Дзяцей жа ў маіх бабулі з дзедам было аж сямёра. Дык цяпер мы часам жартуем: маўляў, напэўна, гэта я за матулю на сцэне адпрацоўваю.

А яшчэ Зінаіда Уладзіміраўна расказала, што ў сямігадовым узросце яна вывучыла на памяць з паэмы Пушкіна першае пісьмо Таццяны Анегіну. «І цяпер помню!» – з гонарам прызнаецца яна. – *У школе пашчасіла на вельмі добрую настаўніцу рускай мовы і літаратуры Валлянціну Шылаву. Вывучыла на памяць і другое пісьмо Таццяны, і багата іншых вершай. Была ў школе правільная, заданні настаўнікаў усе да аднаго выконвала, вучылася на «выдатна».*

Шведскія карані

З бацькам яе, Валодзем Феакціставым, я ў адным класе скончыў Радзішынскую пачатковую і Ардаўскую сямігодку, перад самай вайной ужо. Думаю, што і ад яго нешта ўзяла дачка, бо ў яго была мянушка «артыст», праўда, не ў школе, а крыху пазней. А сялянская мудрасць, працавітасць, напорытасць у дацягненні мэты – гэта ўжо дакладна ад бацькі. Сябраваць мне з Валодзем не давялося, бо Феакціставы ў вёсцы трымаўся асобна, яны нават жылі кучна на паўночнай ускраіне вёскі. Той пасля дзяды называлі шведскім, а жыхароў – «шведы». Ад дзядоў я запамніў на ўсё жыццё (а нядаўна і апавяданне напісаў) легенду пра шведа. Перакажу яе сцісла.

Калі ў Паўночную вайну Пётр I пад Лясной упчэнт разбіў шведаў, то тыя з іх, хто апалеў і не трапіў у палон, падаліся на поўнач, каб трапіць у Швецыю, адкуль прыйшлі. Адзін з тых шведаў паранены дайшоў да вёскі Радзішына і страціў прытомнасць. Даглядала яго адзінокая ўдава-маладзіца. Яны пакахалі адно аднаго, і застаўся швед жыць у вёсцы. На другім годзе жыцця швед на водныбе ад вёскі збудаваў дабротны дом. Маладыя швед і беларуска нарадзілі і ўзгадавалі гурт дзяцей, ад якіх пайшлі

ўнукі, праўнукі і прапраўнукі. Напачаткі шведа будавалі новыя хаць, і ў XX стагоддзі быў ужо пасялак амаль з трэць жыхароў Радзішына.

З роду «шведоў» Феакціставых выйшлі і лётчыкі, і настаўнікі, і медыкі, і заатэхнікі, і сама Зінаіда Уладзіміраўна. Ды яна пра тое і не ведала да нядаўняга часу, калі мы сустрэліся, і я расказаў легенду, якую яна прыняла прыхільна. Думаю, каб даведаліся ў Швецыі, то запрасілі б артыстку на гастролі. Дый у вёску Радзішына, якая ўжо на ладан дыхае, маглі б наведацца.

Прыступкі на сцэну

Неўзабаве пасля педагагічнага вучылішча З. Феакцістава паступіла ў Беларускае дзяржаўнае тэатральна-мастацкі інстытут. Курс, на якім вучылася, вёў супалавец Мацей Федароўскі. Ён сябраваў з чытальніцай, заслужанай артысткай БССР Ганнай Рыжковай, якая і ўзяла яе пад сваю апеку, калі тая па сканчэнні інстытута прыйшла на працу ў Беларускае дзяржаўнае філармонію. Ганна Паўлаўна і яе муж Уладзімір Андрэевіч апекавалі маладзенькую артыстку як родную дачку. Зінаіда Уладзіміраўна пра тое расказала Святлане Берасцене («Літаратура і мастацтва», 4 сакавіка 2011 г.): «Спачатку я з Рыжковай працавала. «Райкін у спадніцы» я называлі нездарма: толькі выходзіла на сцэну, ужо рогат стаяў у зале. Яна так чытала, што пасля ўжо не было чаго рабіць. Але Ганна Паўлаўна абвешчала: «А цяпер мая вучаніца выйдзе, маладая дзяўчына і нешта вам раскажа...» Я выходзіла з байкай Крапівы ці Корбана ўжо зусім знясіленая – так насмяюся за кулісамі! Можна, з год ля яе была, вучылася. А потым Ганна Паўлаўна «адпусціла»: маўляў, цяпер пльыві сама. І пачаліся гастролі: шмат ездзіла сама і з рознымі творчымі групамі, калектывамі. Увесь Саюз аб'ездзіла. І ведаецца, пайсцёль, нават у Казахстане, чытала па-беларуску: гумарэскі, лірычныя творы. Рагавалі зайсёды аддэватна. Смяяліся дзе трэба. Часам пыталася ў залы: «Ой, напэўна, вы нічога не разумееце?» А ў адказ: «Всё панятно, усё панятно. Продолжайте!» Беларусы ўвогуле пайсцёль добра прымалі, любілі. Ведалі «Песняроў», «Верасы», ансамбль «Чараўніцы»...»

Маладой артыстцы было цікава рытываць вялікія і разнастайныя праграмы для канцэртаў на беларускім матэрыяле. Яе талент прыкмецілі многія славутасці. А Міхал Задорнаў нават аддаў ёй чытаць свой маналог «Ідэал», і яна доўгі час выходзіла з ім на сцэну. Ёй нават прапанова была застацца і працаваць у Маскве. Не засталася: «*Дадому вельмі хацелася, – казала яна. – Любіла сваю радзіму, бацькоў. Я і цяпер па доме вясковым сумую*», – прызнаецца Зінаіда Уладзіміраўна. Кожнае лета прыязджае ў Радзішына. На кладах наведвае магілу бацькі і родзічаў. А з маці адпачывала ў роднай хаце і набірала сілы для новых канцэртаў. Чатыры гады таму пахавала яе, а леташняй восенню нехта спаліў хату...

Віктар АРЦЕМ'ЕЎ

(Заканчэнне ў наступным нумары)

Спадчына ў небяспецы

Драўляны касцёл у Лоску

Вёска Лоск на захадзе Валоўжынскага раёна, што знайшла сабе месца сярод крынічак, падпадае пад азначэнне «вельмі асаблівае месца». Знаходзіцца яна за 28 км на паўночны захад ад Валоўжына, за 5 км ад чыгуначнай станцыі Валоўжын на лініі Маладзечна – Ліда. А да Мінска адлегласць 95 км. Тутэйшая мясцовасць раўнінна-ўзгорыстая. На захадзе яе цячэ рака Буянка (правы прыток Бярэзіны). На пад'ездзе да Лоска ёсць некалькі крутых пад'ёмаў. Таму шафёру, які тут раней не бываў, неабходна быць заўсёды ўважлівым.

У пісьмовых крыніцах упершыню мясціца ўпамінаецца пад назвай Лошак у канцы XIV стагоддзя.

Усяго ў Лоску тры вуліцы – Цэнтральная (яна галоўная), Садовая і Зарэчная. Некалькі дзясяткаў метраў па Цэнтральнай – і перад намі будынак касцёла Найсвяцейшага Сэрца Ісуса. Дакументальна пацверджаных звестак аб гісторыі гэтай святыні аўтару знайсці не ўдалося. Таму пры напісанні артыкула былі выкарыстаны ўспаміны бабулі Габрыелы Юр'еўны Захар 1905 года нараджэння. Мая бабуля прахыла 87 гадоў. Хоць яна нарадзілася і ўсё жыццё правяла ў вёсцы Паболі Іўеўскага раёна, але часта бывала ў мясцовасці, ад якой ідзе гаворка ў артыкуле, бо разам з бацькамі ды іншымі членамі сям'і ездзіла на рынак у Гародзькі набыць свінні, якімі славілася гэтая

мясцовасць. (На вялікі жаль, ужо няма вёскі Паболі. На пачатку XXI стагоддзя памерлі яе апошнія жыхары, а на месцы жытлаў пачаў расці лес.) У час паездак у Гародзькі бацькі бабулі знаходзілі магчымасць наведаць Лоск. Затым яна разам са сваім мужам і ўжо з яго бацькамі многа разоў наведвала гэтую святыню. Некаторыя звесткі і копіі з асабістых фотаздымкаў касцёла аўтар гэтых радкоў атрымаў у 1998 годзе ад ксяндза Леаніда Несцюка, які некаторы час працаваў у Іўеўскім раёне, а пасля працягнуў сваю дзейнасць у касцёле вёскі Гярваты Астравецкага раёна.

Будаўніцтва каталіцкай святыні адбывалася з 1919 па 1924 год. Узведзеная з драўлянага бруса, практычна без жалезных цвікоў. Мацаванне заснаванае на скошаным пазе, які не дае элементам канструкцыі пакідаць свае месцы пад уздзеяннем знешніх сілаў. Такая канструкцыя ў будаўніцтве за свой выгляд атрымала назву «ластаўчын хвост». Мацаванне вельмі надзейнае, і выдраць бяручы са сцяны практычна немагчыма. Прамавугольны ў плане зруб быў накрыты 2-схільным дахам з вальмамі над 5-гранным прырубам апсіды з невялікай сакрысціяй. Плоскасны галоўны фасад быў завершаны трохвугольным шчытом, у тымпане якога прарэзанае арчае вакно, якое расчлянля прафіляваны карніз. Уваход быў вырашаны шырокім прамавугольным пра-

ёмам. Неашалеваныя сцены рытмічна падзеленыя вертыкальнымі брусамі-сцяжкам і ў прасценках высокіх арачных аконных праёмаў. Унутраны аб'ём касцёла быў падзелены 6-ю слупамі на 3 нефы, бакавыя з якіх апараныя аб'яднанымі галерэямі пад плоскай столлю, цэнтральны неф вышэйшы за бакавыя. У касцёле былі тры алтары: галоўны – з абразом Найсвяцейшага Сэрца Пана Ісуса ў цэнтры і абразом Маці Божай Балеснай у другім ярусе, левы бакавы прысвечаны св. Ганне, правы бакавы – тытульны, прысвечаны св. Мікалаю, біскупу і

Касцёл, 1998 г.

брата Ісуса), мужа Лізаветы святара Захарыя, а таксама Ганны – маці Дзевы Марыі.

Цэнтральны ўваход на тэрыторыю касцёла ўпрыгожвае невялікая брама.

Непадалёк размясцілася плябанія (дом ксяндза), пабудаваная ў 1935 годзе.

памяці аб сваіх продках і іх культурнай спадчыны.

На канец мінулага года ў вёсцы было 119 чалавек. Вядома, ужо няма жывых сведкаў дзейнасці гэтага касцёла. Аднак жыцьцё іх унукі і праўнукі. Таму яшчэ не позна ім звярнуцца да дзяржаўных уладаў, да вышэйшага кіраўніцтва Каталіцкага Касцёла краіны падапамогу. Пры гэтым важна, каб з'явіўся святар, які паспрабаваў бы з дапамогай свецкіх уладаў розных узроўняў пры падтрымцы вышэйшага кіраўніцтва Каталіцкага Касцёла і ўсіх неабыхавых людзей гэтай вёскі і краіны аднавіць святыню, якая стала б не менш значнай, чым касцёл у Гярватах. Вядома, што гярватыцкая святыня да прыезду ксяндза Леаніда Несцюка таксама была ў дрэнным стане. Святар успамінаў, што перад яго прыездом суды на гэтым месцы толькі вароны каркалі. Аднак дзякуючы намаганням святара, пры падтрымцы мясцовых уладаў і неабыхавых мясцовых жыхароў храм стаў вядомым не толькі ў краіне, але і далёка за яе межамі. А можа, у нашай краіне знойдзецца бізнесовец, які, прачытаўшы гэты матэрыял, дапаможа каталіцкай святыні, чым пакіне нашчадкам памяць пра сябе. Хацелася б верыць, што пасля публікацыі ў газеце справы аднаўлення касцёла ў Лоску захацеў бы заняцца які-небудзь каталіцкі святар, папраسیўшы матэрыяльную дапамогу ў сваіх калегаў з Польшчы ці іншых краінаў Еўропы.

Іван ЗАХАРЭВІЧ,
м. Травы Іўеўскага раёна

Касцёл, 1998 г.

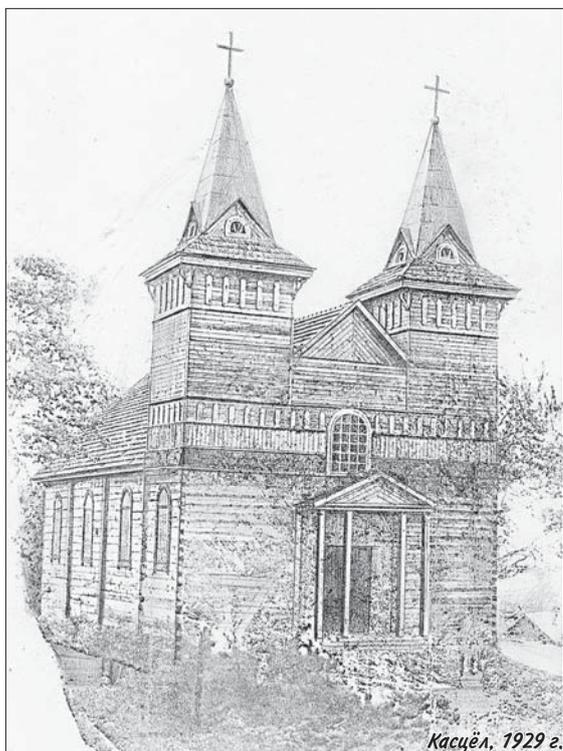
мучаніку. У перакрытую плоскай столлю малітоўную залу выступалі хоры з арганам, на якія вяла лесвіца бакавой клееі.

Усе вонкавыя дзверы касцёла мелі жалезныя акоўкі, выкананыя мясцовым кавалём. Кампазіцый аковак складаліся з сіметрычна ўкладзеных па баках завесах (царгах) спіралепадобных пышных раслінных сцёблаў, што заканчваліся або чатырохлістымі кветкамі, або пальмападобным лісткам. Пры кампазіцыйным адзінстве аковак усіх дзвярэй дэталі не паўтараліся, што сведчыць аб свабоднай імправізацыі майстра. Арыгінальную паводле формы і складаную паводле малюнка кампазіцыю мелі акоўкі дзвярэй цэнтральнага ўвахода ў святыню: пышныя букеты зарнаментальных элементаў, што паўтараліся ў кампазіцыйных дэкарацыях дзвярэй. На бакавых сценах былі скульптурныя выявы крыжовай дарогі Ісуса Хрыста.

У касцёле мая бабуля бачыла абраз, які святар называў «Святая Сям'я». На ім былі выяўленыя Дзева Марыя з немаўлём Ісусам Хрыстам і мужам Іосіфам. Былі таксама выявы сваячкі Марыі найпадобнай Лізаветы і яе сына Іаана Хрысціцеля (траюрднага

Доўгі час і гэты дом быў у дрэнным становішчы. Аднак нядаўна аўтар выпадкова ад незнаёмага чалавека пачуў, што плябанія выкупіла сям'я мастакоў з Мінска. Цяпер тут творцы часта ладзяць свае сустрэчы.

Мы ведаем аб стаўленні савецкай улады да рэлігіі і хрысціянскіх храмаў. Не быў выключэннем і гэты касцёл. З 1959 года ён пачаў выкарыстоўвацца мясцовым калгасам у гаспадарчых мэтах. Так здарылася, што ў Лоску не знайшлося людзей, якія б арганізавалі іншых на барацьбу за храм. Аўтар гэтых радкоў не асуджае мясцовых жыхароў, магчыма, былі абставіны, што не дазвалялі ім у той час гэта зрабіць. Цяпер жа гэтая каталіцкая святыня знаходзіцца ў крытычным стане і праз пару дзясяткаў гадоў можа спыніць сваё існаванне. Цяпер карэнным чынам змянілася стаўленне дзяржавы да рэлігіі. Людзям афіцыйна дазваляецца адзначаць рэлігійныя святы, найбольш значныя сталі і дзяржаўнымі. Шмат увагі з боку дзяржавы надаецца архітэктурным помнікам краіны, 2018 – 2020 гады абвешчаныя годам малой радзімы. Таму будзе вельмі крыўдна, каб цяпер каталіцкая святыня загінула ад абыякавасці людзей да

Касцёл, 1929 г.

Наш календар

Скарбніца спадчыны Прынёманскага краю

Самая старая і буйная бібліятэка Гродзеншчыны – **Гродзенская абласная навуковая бібліятэка імя Я.Ф. Карскага** – гэтымі днямі святкуе 190-годдзе. Гэта першая публічная бібліятэка на тэрыторыі сучаснай Беларусі.

Афіцыйнай датай заснавання публічнай бібліятэкі ў Гродне лічыцца верасень 1830 г. (рашэнне прынятае на нарадзе ў гродзенскага губернатара Міхаіла Бабяцінскага), аднак фактычна яна пачала дзейнічаць толькі ў 1832 г. Першым бібліятэкарам быў скендз гродзенскага дамініканскага кляштара Кандзід Зялёнка. Асноўны фонд бібліятэкі складалі кнігі, ахвяраваныя прадстаўнікамі мясцовай эліты, галоўнымі чытачамі былі гродзенскія чыноўнікі. Каб падтрымаць бібліятэку, якая знаходзілася ў цяжкім стане, у 1859 г. грамадзянскі губернатар Іван Шпеер прапанаваў усім служачым Гродна ахвяраваць 1 % ад месячнага заробку на яе развіццё. На сабраную суму (612 рублёў) былі выпісаны перыядычныя выданні і набытыя некалькі дзясяткаў кніг. У 1865 г. зацверджаны Статут Гродзенскай публічнай бібліятэкі. Над «Каталогам бібліятэкі» працаваў фалькларыст, этнограф, мовазнаўца Адам Багдановіч, бацька паэта Максіма Багдановіча. У 1892 г. ён стаў гадавым членам бібліятэкі, увайшоў у Праўлен-

не і неўзабаве быў абраны яго дырэктарам.

У канцы 1918 г. група мясцовых вучняў пачала збіраць раскіданыя па горадзе кнігазборы, якія па загадзе магістрата звозілі ў былы дом Сафійскага брацтва, кіраўніком бібліятэкі стала Э. Эпштэйн. Сярод фондаў бібліятэкі апынуліся кнігі са збораў Двагранскага клуба, Расійскай публічнай бібліятэкі, бібліятэкі Настаўніцкага саюза і часткова вайскавай бібліятэкі Вяцкага палка. У 1919 г. магістрат дакупіў яшчэ блізу сотні тамоў ужываных кніг. У час усталявання ў Гродне савецкай улады зборы гарадской бібліятэкі былі аб'яднаныя з кнігазборам яўрэйскага таварыства «Кунст» і бібліятэкай князя Чэцвярцінскага. Утраўні 1930 г. быў адкрыты філіял гарадской бібліятэкі ў занёманскай частцы горада. Пасля прызначэння Т. Янкуўскага новым дырэктарам бібліятэкі ў 1933 г. камплектаванне ўстановы адбывалася планова, згодна з каталогамі, рэкамендаванымі

Міністэрствам па справах рэлігій і грамадскай асветы. Сістэматычна працавалі самаадукацыйна-бібліятэчныя курсы, на якіх навучаліся бібліятэкары з гмінных бібліятэк Лунна, Азёраў, Верцялішак, Гожа, Галынікі і інш. (плата за навучанне – 5 злотых).

1 траўня 1940 г. адбылося адкрыццё бібліятэкі пры савецкай уладзе, пры гэтым частка кнігазбору, што не прайшла цензуру, была знішчана.

Пад час нямецкай акупацыі бібліятэка была закрытая, аднак большую частку кніжак удалося выратаваць дзякуючы М. Чарвякоўскаму, які вывез іх на захаванне ў будынак былой школы. Бібліятэка пачала працаваць у канцы 1944 г. У студзені 1957 г. бібліятэка атрымала імя Яўхіма Карскага – першага беларускага акадэміка, заснавальніка беларускага мовазнаўства і філалогіі, урадзжэнца вёскі Лаша Гродзенскага раёна. У другой палове XX ст. ладзіліся чытацкія канферэнцыі і літаратурныя вечарыны, прагляды

літаратуры на прадпрыемствах і будоўлях.

20 верасня 1995 г. зацверджаны новы Статут бібліятэкі як абласной навуковай.

18 чэрвеня 2001 г. у доме Ажэшка адкрыты мемарыяльны пакой, прысвечаны жыццю і творчасці пісьменніцы. Тут захоўваюцца мармуровы камін, драўляны тамбур, упрыгожаны разьбой, і балконная агароджа, прыжыццёвыя творы Э. Ажэшка, перапіска з украінскім пісьменнікам Іванам Франко, калекцыя старадаўняй мастацкай і гістарычнай літаратуры XIX – XX стст. (выданы Б. Пруса, Г. Сянкевіча, У. Славацкага, Ч. Дзікенса, А. Дзюма, Дж. Эліота). Дом Э. Ажэшка стаў візітоўкаю бібліятэкі. Экскурсіі праводзяцца на пяці мовах свету. Тут захоўваюцца традыцыйныя пісьменніцы: дзейнічае літаратурны салон «У пані Элізы», праходзяць тэатралізаваныя прадстаўленні «Эліза Ажэшка запрашае», летнія канцэрты-балі, дабрачынныя мерапрыемствы для дзяцей-сіроты.

Установа ажыццяўляе алічбоўку музычных твораў, рэдкіх фотаздымкаў па гісторыі Гродна, ствараюцца базы дадзеных асабістай генерацыі «Легенды Гродзеншчыны. Галерэя знакамітых асоб», «Гісторыка-культурныя каштоўнасці

Прынёманскага краю» і інш. З 2008 г. установа забяспечвае жыхарам вобласці доступ да інфармацыйных рэсурсаў сусветных вытворцаў з дапамогай віртуальнай чытальнай залы Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Тут паспяхова працуе першы ў краіне інтэрактыўны цэнтр навукі і тэхналогіяў – Мультицэнтр «Совушка», створаны ў рамках праграмы транспамяжнага супрацоўніцтва «Польшча – Беларусь – Украіна» 2010 – 2015 гг. (штогод каля 10 тыс. чалавек праходзяць навучанне ў 8-і лабараторыях і сенсорным пакоі Мультицэнтра, штогод нева праводзяцца заняткі з выхаванцамі дзіцячых дамоў, арганізуюцца Дні сям'і, Дні бібліятэрапіі для дзяцей з абмежаванымі магчымасцямі).

Штогод у абласной навуковай бібліятэцы праходзяць Міжнародныя навукова-практычныя канферэнцыі і Гродзенскія чытанні, фестываль кнігі «Кніжныя скарбы Беларусі», прэзентацыі новых кніг пісьменнікаў, мерапрыемствы ў межах творчых праектаў, праграмаў і акцыяў «Дакрануцца да гісторыі», «Курсам лідара», «З надзеяй у будучыню», «Чытаем разам» і інш.

*Падрыхтаваў
Уладзімір ПУЧЫНСКІ*

ГА «Беларускі фонд культуры» і «Краязнаўчая газета» шчыра віншуюць супрацоўнікаў Гродзенскай абласной навуковай бібліятэкі імя Я.Ф. Карскага з паважным юбілеем установы. Нахай і надалей яна будзе сапраўднай скарбніцай Гродзеншчыны, збірнікам, захавальнікам і папулярызатарам спадчыны Прынёманскага краю. А супрацоўнікам – сённяшнім і былым – здароўя, моцы, плёну ў працы і асабістым жыцці.

Будзем памятаць мы...

Да памятнага крыжжа артыстам і да Васіля Ліцьвінкі

Наша вандроўка па двух раёнах – Жыткавіцкім Гомельскай вобласці і Столінскім Брэсцкай – пачалася цёплым дзянічкам. Выправліся фотамастак Васіль Кулікоў, Алксандр Гаварко і я.

Першы наш прыпынак – старажытны Тураў, дзе рупліва берагуць традыцыі, шануюць людзей, якія сваёй працай і творчасцю, справамі ўзбагацілі, упрыгожылі родны край. Наведалі Закмаву гару, пакланіліся помніку Кірылу Тураўскаму, набылі на мясцовых могілках, пабачылі каменныя крыжы, што выходзяць з зямлі.

Далей шлях вёў на Брэсцкую. Не абмінулі скрыжыванне дарог ад вёскі Запясочча і хутарка Заяцелле, дзе па ініцыятыве мясцовых артыстаў розных гадоў усталяваны крыжж паміці (рупіліся ўдзельнікі калектываў «Прыпяць» з Турава, «Верасок» з вёскі Верасніца Жыткавіцкага раёна, «Ніва» з вёскі Рамель Столінскага, а ўзначаліў добрую справу ваенны пенсіянер Іван Матох, колішні ўдзельнік ансамбля танца «Прыпяць», які цяпер вярнуўся ў дом бацькоў). Крыжж усталяваны ў памяць аб людзях, якія пасля цяжкай працы збіраліся сьпяваць,

танчыць, ездзілі з канцэртамі па вясковых клубах, выступалі на сенакосах, а ў жніўні радалі працаўнікоў палёў у час збору ўраджаю.

Незадоўга да нашага прыезду крыжж асвяцілі айцец Васіль і айцец Сяргій. Прышлі дарослыя і дзеці, а таксама былыя артысты. Цяпер памятны крыжж будзе нагадваць аб продках, якія апявалі свой край, шанавалі абрады, у танцах ушаноўвалі родную зямлю. Нахай дабрыня і любоў перадаюцца маладому пакаленню!

Мне выпаў вялікі гонар зачытаць некаторыя вытрымкі з публікацыяў у «Краязнаўчай газеце», прысвечаныя людзям, якія сваім мастацтвам нясуць радасць людзям працы, людзям сяла. Перад крыжжам святары маліліся аб супакоі тых, хто пайшоў ад нас, аб здароўі тых, хто жыве цяпер тут.

Былыя артысты і прысутныя выказалі падзяку пісьменніку і прадпрымальніку Валерыю Сароку, які аказаў дапамогу ў важнай духоўнай місіі, а таксама перадаў свае кнігі, падтрымаў пездку артыстаў тэатра фальклору «Матуліна хата».

Наступны прыпынак быў у Столінскім раёне. Мы наведалі родны край вядомага фалькларыста, кандыдата філалагічных навук Васіля Ліцьвінкі. Ён нарадзіўся і вырас у вёсцы Церабяжоў. Сама вёска – гэта прыгажосць. Побач з ёй – мяжа з Украінай. Нас цёпла сустраэлі родныя

Васіля Дзмітрыевіча – Валіянціна Грэчка, пляменнік Віталь Грэчка, дзядзька Саша, які вучыў Васіля сьпяваць. Прышлі на сустрэчу дырэктар школы Вадзім Шпакевіч, намеснік дырэктара Алёна Кулік, настаўніца Ларыса Лугіна, школьніца, музейны гід Ксеся Лугіна.

Шмат цёплых слоў мы пачулі пра Васіля Дзмітрыевіча, пабачылі сцэны з экспазіцыяй, прысвечанай яму, з яго манаграфіямі. Навучэнцы ведаюць сваіх землякоў і берагуць памяць пра папярэднікаў, даглядаюць могілкі. А з магільнай пліты глядзіць на нас Васіль Ліцьвінка – у саламяным брылі, сарочцы з вышыўкай (яе рабіла яшчэ маці навукоўца).

Наведалі школьны музей, хату, якая люляла і гадала Васіля, усклалі кветкі на магіле. Згадалі, як любіў ён і шанаваў родную зямлю, традыцыі народа, любіў людзей.

І яшчэ пры жыцці прасіў пахаваць яго ў родным Церабяжове.

У падарунак школе мы перадалі вялікую кнігу, прысвечаную навукоўцу і захавальніку спадчыны беларускага народа, якую складала жонка Васіля Наталля Ліцьвінка і якую выдала наша Акадэмія навук, а таксама – кнігі В. Сарокі, флэшку з відэапраграмай «Запрашаем на вачоркі», знятай пры дапамозе прадзюсара В. Сарокі. Зняліся гурт «Суседзі» (з вёскі Прылелы Смалевіцкага раёна, складаецца з перасяленцаў з чарнобыльскай зоны) і тэатр фальклору «Матуліна хата».

У Мінск вярнуліся з пачуццём гонару за выкананую справу. І з спадзяваннем, што людзі, маладзё, якія там жылі, будуць годна працягваць пачатае папярэднікамі.

*Мікола КОТАЎ, фалькларыст
Фота Васіля КУЛІКОВА*

Наш календар

Кандрат Тодаравіч Лейка – пісьменнік, драматург, перакладчык, педагог, аўтар першай п'есы для беларускага лялечнага тэатра («Снатворны мак», 1912) – 160 гадоў з дня нараджэння.

Кандрат Лейка нарадзіўся 17 верасня 1860 года ў в. Збочна на Слонімсчыне. Вучыўся ў Азярніцкім вучылішчы, Свіслацкай настаўніцкай семінарыі за казёны кошт. З 1879 года па накіраванні працаваў настаўнікам у Косаве. У лютым 1918 года Кандрата Лейку паралізавала, яго перавезлі ў г. Здалбунаў (на Валыні) да брата, дзе ён памёр і пахаваны.

Кандрат Лейка

Таклюся-сухотніца (Беларускія тыпы)

(Урыўкі з апавядання)

Аж жаль бярэ, як узглянеш на Таклюсю: худая, – адны косці, твар асунуўся, пазелянеў, вочы заваліліся глыбока пад лоб, грудзі высахлі, рукі цялёпаюцца, як шпюпкі, – хоць у труну кладзі.

– Сухотніца! – кажуць людзі, з жалем глядзячы на Таклюсю: і ў чым толькі яе душа дзержыцца?

(...)

Хоць на ўзгляд Таклюся паказваецца шчуплаў і благаю, але на ўсём сяле пачынае першай работніцай, вельмі здатнай да ўсякай гаспадарскай справы.

(...)

Улетку, управіўшыся каля хаты, Таклюся з усходам сонца спяшыць на поле жаць. Перш яна жне сабе, а потым, як падгоніць свой каснік да палавіны палеткаў, наймаецца да багатых гаспадароў або да панскага двара, каб зарабіць сабе крыху грошай на розну патрэбу.

Усюды – ці на сваёй, ці на чужой постаці, Таклюся ў рабоце перша; ніхто не ўмее гэтак хутка і роўна жаць, як яна; ні ў кога сноп не выйдзе гэтакім тугім і зграбным, як у яе.

– Не жне, а грае!.. – кажуць людзі, зайздросліва глядзячы на Таклюсіну работу.

У рабоце Таклюся мала гаворыць, больш маўчыць і аб нечым усё думае. Якая думка ляжыць у яе на сэрцы, ніхто не ведае, але па яе вачах і па твары ўсякі можа дагадацца, што думка гэта вельмі цяжка і неадвязная. Іншы раз у Таклюсі зразу апускаюцца рукі, серп падае на зямлю, плечы выпрастаўваюцца, і яна, уставіўшы ўперад у сіноўю імглу свае запалушыны вочы, пачынае горка плакаць; і слёзы буйнымі круглымі каплямі коцяцца з яе вачэй на калючае ржышча...

(...)

Працавітая і надта разумная кабетка Таклюся, але не даў ёй Бог добрай долі. Вельмі рана, чуць не на парозе жыцця, спаткала яе няшчасце. Як толькі выйшла

Пачаў пісаць вершы для дзецей па-беларуску на пачатку 1880-х гадоў. Захаваліся вершы, датаваныя 1883 годам («Сарока», «Песня ластаўкі», «Бусел»). Творы К. Лейкі друкавалі «Наша Ніва», «Наша думка» і «Беларускі календар» у 1911 – 1921 гадах. У 1912 годзе ў Вільні К. Лейка выдаў асобным выданнем п'есу «Снатворны мак» – першую п'есу для беларускага лялечнага тэатра.

У 2015 годзе ў выдавецтве «Кнігазбор» выйшаў зборнік К. Лейкі «Пан Трудоўскі», яго ўкладальнік, Сяргей Чыгрын, шмат гадоў збіраў творы аўтара па архівах і бібліятэках, ён жа напісаў да зборніка прадмову і склаў каментарый.

гіх людзях адукаванне надта высока цэніць і з усіх сіл стараецца, каб сваіх дзетак давесці да розуму і зрабіць іх пісьменнымі. Як адно што падрасце каторы яе хлопчык, яна на апошні грош справіць яму лапцікі, пашые сярмяжку і пашле да школы з наказам:

– Глядзі ж, сынок, слухай там настаўніка і добра вучыся, ды будзь асцярожны, каб чым не прашкапіцца.

Апрыч таго, яна вельмі любіць слушаць чытанне і часта вечарамі загадвае сваім хлопчыкам уголас чытаць ёй розныя гісторыі.

– Пачытай мне, сынку, тропкі, бо надта мяне нуда апанавала, можа, крышку развеюцца мае чорныя думкі...

Адзін хлопчык, запаліўшы лучыну, свеціць, а другі бярэ кніжку і пачынае чытаць... Таклюся прадзе кудзелю і слухае. Але каб добра чуць, што хлопчык чытае, ёй трэба надта моцна напругаць слух, бо ён і стогны хворага гаспадара, лежачага на печы, ды завыванне на дварэ мяцеліцы перасільваюць і глушаць слабы голас чытача.

Вот кончыў хлопчык чытанне, звярнуў кніжку і заціх. Таклюся і кажа:

– Здаецца, я вельмі добра слухала, як ты, сынку, чытаў, а зразумець усяго ніяк не змогу: у гэтым тваім чытанні ёсць многа чаго дёмнага...

– Ты не сцікавіла ўсяго, – адказвае сын, – бо гэта кніжка расейская...

– Скажы ж ты мне, сынок, – дапытваецца далей маці, – ці не растлумачваў вам у школе настаўнік або бацюшка, чаму гэта нідзе няма кніжак, надрукаваных нашай мовай, той, што вось мы гаворым з табою?..

– Яны кажуць, што наша мова мужыцкая: яе трэба забываць; у школе нам не пазваляюць гаварыць па-нашаму. Калісь я перад вучыцелем абмыліўся і ў расказе замест «кусок» сказаў па-нашаму «кавалак». Настаўнік стаў кпіць з мяне і назваў «лапцем». Хлопцы доўга смаяліся...

– Божа наш! – здзіўлена сухотніца, – у касцёле гавораць па-польску і яшчэ па-неўкаму; у школе ды ў валасным праўленні – па-расейску, – а чаму ж гэта нідзе не гавораць па-нашаму?.. Якія ж мы няшчасныя; нам ня-

можна нават маліцца па-свойму; мы павінны забываць сваю родную мову... Дзе ж гэта праўда?..

Больш у гэты вечар нічога не гаварылі. Патушылі лучынку і ляглі спаць. На дварэ, пад вокнамі, усю ноч круцілася і выла, як адурэўшая, мяцеліца, а на печы цяжка стагнаў хворы гаспадар.

(...)

У нашых людзей ёсць шмат яшчэ чаго нявытлумачанага і вельмі загадканага. Іншы працаўнік жыве ўсё сваё жыццё ў калу ды ў бядзе, не бачыць праз слёзы Богага свету, у нудзе плавае, у жалю захлабаецца; здаецца, глядзячы на гэтага ўбогага чалавека, што ў душы яго апырч думкі аб працы ды пракляцця на сваё цяжкае жыццё больш нічога няма. Але не: часта бывае, што ў глыбокіх тайніцах сэрца гэтых забітых людзей жывуць вялікія мыслі і чуцці, абхватаючыя сабою долю ўсяго народа з усімі яго няўзгодамі і пажаданнем.

Вот гэткай і Таклюся: жыве ў бядзе ды ў цемнаце, працуе, як вол пад ярмом, а мыслямі абыймае жыццё ўсяго свайго народа і хоча разгадаць усе тайніцы яго долі і ведаць яго будучыню.

Перад Таклюсяй папер неразгаданага загадкаю стаяла тры цікавыя пытанні:

Першае: калі паміж людзьмі будзе праўда?

Другое: ці дадуць калі-небудзь беднякам зямлі?

Трэцяе: калі ўсім людзям пазволена будзе вучыцца і маліцца на сваёй роднай мове?

Гэтыя тры пытанні вострым клінам забіліся ў галаву Таклюсі, і яна ніяк не можа ад іх адвязацца. Як цені, яны ўсюды ходзяць за ёю і прасяца на разгадку.

– Каб найшоўся які-небудзь мудрагель, – гаворыць яна сваім суседкам, – і растлумачыў мне ўсё гэта як трэба, можа ў мяне палягчэла б на душы, а то надта цяжка.

І як толькі сустрэне Таклюся якога-небудзь старога маскала або жабрака, ці пісьменнага старца – зара закліча іх да сябе і пачынае дапытвацца, калі людзям будзе лепш жыць на свеце. На гэта Таклюсіна пытанне адны маўчаць і цяжка ўздыхаюць, а другія гавораць надта многа, але яшчэ ніхто сваёй адповеддзю не прывёў яе да поўнага здавалення.

Верасень

22 – Багушэвіч Дзмітрый Георгіевіч (1940, Мінск), мовазнаўца, адзін з заснавальнікаў Беларускай асацыяцыі камунікатыўнай лінгвістыкі, выдатнік адукацыі Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

22 – Сакалова Алена Канстанцінаўна (1950), дырыжор, педагог, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, узнагароджаная медалём Ф. Скарыны, медалём Гомельскай епархіі БПЦ – 70 гадоў з дня нараджэння.

25 – Лявіцкая (па мужу Лёсік) Ванда Антонаўна (1895, Радашковічы – 1969), пісьменніца, дачка Ядвігіна Ш., жонка Я. Лёсіка, аўтар успамінаў пра бацьку – 125 гадоў з дня нараджэння.

27 – Мікола Бусько (Мікалай Іосіфавіч; 1940, Карэліцкі р-н), пісьменнік, паэт, публіцыст, мастак, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя У. Калеснікі (2013) – 80 гадоў з дня нараджэння.

28 – Дайліда Віктар Браніслававіч (1930, Слуцкі р-н – 2006), пісьменнік, выдатнік народнай асветы Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

29 – Сахараў Сяргей Пятровіч (1880, Полацк – 1954), фалькларыст, этнограф, педагог, публіцыст, арганізатар і ўдзельнік культурна-грамадскага жыцця беларусаў Латвіі – 140 гадоў з дня нараджэння.

30 – Ляшчэвіч Антон Янавіч (1890, Смаргонскі р-н – 1943), мучанік, блажэнны Рымска-Каталіцкага Касцёла – 130 гадоў з дня нараджэння.

Народ сказаў...

– Як муж? Ці здароў?
– Здароў, але мае клопат з жыватом.

– Што, мо' не можа есці?
– Вось у тым і бяда, што есці можа, але няма чаго.

– Ну, калі вас Халімом ударыў першы раз у галаву, дык што было потым?

– Ды што там было. Даў мне трэці раз па твары.
– А другі раз?
– Другі раз я яму сам даў.

Адна вельмі прыгожая і ўжо немаладая дзяўчына, убачыўшы жабрака, кілача яго ў хату і просіць:

– Дзядулька, не пашкадууй табе сала і грошай, памаліся, каб я толькі сёлета замуж выйшла.

– Ахвяру я ўзяць магу, – адказаў жабрак, – але за малітву не ручаюся...

– Янук, – кажа карчмар, – дай гусям сена.

– А дзе ж гэта гусі сена ядуць?

– А як жа? Калі траву ядуць, дык чаму б сена не маглі есці?

Селянін. Якія ж ты мне боты зрабіў? Гэта ж падшвы ячэ цэлыя, а халявы разляцелія.

Шавец. Выбачайце! Другі раз горшыя падшвы вазьму, дык разам зносяцца.

Частаваў гаспадар цыгана падсмажанай каўбасой і лёгкімі. Цыган увесь час есць то саланіну, то каўбасу, а лёгкага не чапае. Тады гаспадар кажа:

– Еш, цыгане, лёгкае.
– Дык жа ж, татуля, і каўбаса не цяжкая, – адказвае цыган.

Паводле зборніка «Беларускія народныя жарты» (сабраў Змітро Бяспалы; Мінск, 1970)

Фота Алены САЦАНКІ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

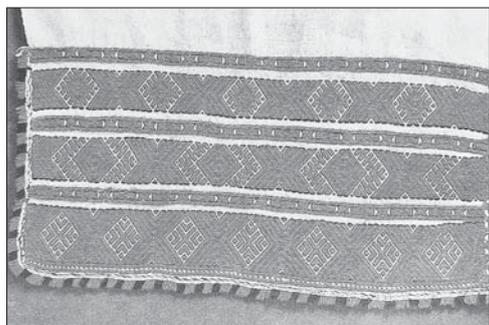
«**ПРОСА**» – старажытная народная гульня. Называлася таксама «Ляда».

Удзельнікі становяцца ў два рады, у адзін рад – хлопцы, у другі насупраць – дзяўчаты. Узяўшыся за рукі, спяваюць па чарзе: «Дзеўкі проса сеялі, сеялі». – «А мы проса вытапчам, вытапчам». Заканчваюцца песня словамі: «Мы дзевачку забяром, забяром». – «Мы вам коней аддаём, аддаём». Затым хлопцы забіраюць дзяўчыну ў свой рад або ловаць удзельніка, які бязьціц паміж радамі («Ляда»). Гульня спыняецца, калі ўсе удзельнікі з аднаго рада пайройдучы ў другі.

Вядомая ўсім усходнім славянам. Аграрна-магічныя элементы ў ёй арганічна з'яднаня са шлюбнай сімволікай. Праглядаецца календарная прымеркаванасць «Проса» да веснавых магічных абрадаў падрыхтоўкі ляда, сяўбы, выкрадання і «продажу» дзяўчат («Мы дзевачку прададзім, прададзім»). Верагодна, гульня праводзілася ў гонар язычніцкіх божышчаў Ярылы і Лады. У некаторых тэкстах песень захаваны і архаічны прыпеў «Ой, Дзід са Ладаю...». Н. Ціханіцкая сцвярджае, што вытоптванне проса першапачаткова не было варожым актам: у песні меўся на ўвазе абмалот яго нагамі людзей і коней. На аснове

традыцыяў «Проса» маглі ўтварыцца пазней гульні «Лянок» («А мы сеялі, сеялі лён»), «У каноплі» і інш. са шлюбнай тэматыкай і сваімі адметнымі сюжэтамі.

ПРОЦЯГ – від вышыўкі. Называлася таксама нацяг, заывалаканне. Арнаментальная паласа, вышытая процягам, складаецца з пэўнай колькасці радкоў: нітку працягваюць па ўсёй даўжыні ўзору паралельна лініі ўтку (радзей асновы); канец і пачатак кожнага радка замацоўваюць 2 – 3 шыўкамі. Геаметрычны ўзор утвараецца чаргаваннем вонкавых і адваротных шыўкоў, якія пракладваюць праз пэўную колькасць нітак тканіны,

Вышыўка процягам (фрагмент фартуха)

што абумоўлівае строгую дакладнасць арнаменту (вонкавым выглядом падобны да ўзору бранага ткацтва). Для вышыўкі процягам выкарыстоўвалі баваўняныя, пераважна чырвоныя, ніткі, край і сярэднія лініі арнаментальнай паласы часам выдзялялі чорнымі або сінімі ніткамі. Вышыўкай процягам аздаблялі звычайна рукавы, каўняры, падолы кашуль, фартухі, наміткі. Сустрэкалася па ўсёй Беларусі.

ПРОШЧА – (крыніца, возера, камень, узгорак і г.д.), месца, надзеленае паводле ўяўленняў вернікаў незвычайнымі надпрыроднымі сіламі і ўласцівасцямі.

У навуковы ўжытак тэрмін «прошча» ўвёў у пачатку ХХ ст. М. Янчук. Прощай называлі таксама маленьне аб дараванні грахоў з ахвярапрынашэннямі ў якім-небудзь «святым» ці «чудоўным» месцы. Вера ў прощчу генетычна звязаная з культам прыроды. Некаторыя прощчы ўзніклі з язычніцкіх свяцілішчаў. Аднак этнографамі зафіксаванае ўзнікненне прощчы і ў XIX – ХХ стст., калі з пэўным месцам звязвалася якая-небудзь падзея, што лічылася цудам (напр., хуткае пазбаўленне ад хваробы). Прощчам пакланяліся, іх наведвалі, каб пазбавіцца ад хвароб, рабілі ахвярапрынашэнні (палатно, ручнікі, кветкі, ежу, грошы і

інш.). Значная частка прощчаў была прызнаная хрысціянскім духавенствам і знаходзілася пад яго апекай. Каля такіх прощчаў нярэдка будавалі капліцы, цэрквы, касцёлы, у дні рэлігійных святаў наладжваліся хрэсныя хады і богаслужэнні. Часта прощчай лічыліся некаторыя камяні з незразумелымі надпісамі, камяні-следавікі, паглыбленні на якіх нагадвалі формай чалавечую ступню, што лічылі следам боскай маці, крыніцы і калодзежы, вада з якіх, меркавалася, вылечвала ад пэўных хвароб (пераважна вачэй), некаторыя азёры (напр., Свіцязь, вядомае пад назвай «Святое»), узгоркі (пераважна самыя высокія ў пэўнай мясцовасці), некаторыя адметныя дрэвы. Найбольш вядомымі прощчамі былі Сіняя Крыніца каля Слаўгарада, Святая Горка каля Смлавічаў, Мар'іна Горка ў Пухавіцкім раёне, награвашчанне вялізных камянеў на ўзгорку каля в. Горка Дзятлаўскага раёна, камяні-следавікі непадалёк Навагрудка, каля в. Мэйры Лідскага раёна, на Траецкай гары ў Мінску, на паўдарозе са Слуцка ў в. Грозаў, дуб каля в. Палькавічы Магілёўскага раёна, ліпа каля в. Капланцы Бярэзінскага раёна і інш.

У пэўнай меры да прощчы прымаюць некаторыя камяні (Чортывы, Змеевы, камяні-краўцы, з выявай слядоў жывёлаў). Каля іх не маліліся і не прыносілі ахвяраванняў, аднак яны карысталіся пэўнай пашанай сярод насельніцтва.

Прощчы на тэрыторыі Беларусі даследавалі М. Доўнар-Запольскі, Янчук, Ф. Пакроўскі, Е. Раманаў, А. Багдановіч, М. Мясешка.